BO‘LG‘USI CHIZMACHILIK FANI O‘QITUVCHILARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Xamrayev Abubakir Faxriddinovich, GulDPI - Ijtimoiy fanlar va san’atshunoslik kafedrasi katta o‘qituvchisi.
e-mail: sanat1962@mail.ru
Xudoyorov Shodiyor Ziyodullo o‘g‘li, -Tasviriy san’at va muhandislik garafikasi yo‘nalishi talabasi.
e-mail: xudoyorov@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining loyihalash kompetenligini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari haqida asosli ma’lumotlar berilgan. U pedagog-olimlar tomonidan bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy va loyihalash kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqot natijalari asosida yozilgan.

Kalit so‘zlar: konstruktor, konsepsiya, sintez, motivatsion, kognitev, refleksif, pedagogik texnologiya, didaktik, metod, grafik, loyihalash, kompetensiya, kompyuter grafikasi.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОЕКТНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ЧЕРЧЕНИЯ

Аннотатсия. В данной стате приводятся обоснованные сведения о дидактических возможностях развития проектной компетентности будущих учителей черчения. Она написана на основе результатов исследований, проведенных учеными-педагогами по развитию профессионально-проектной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: дидактический, конструктор, графический, дизайн, компетенсия, консепсия, синтез, мотиватсионный, познавателный, рефлекцивный, педагогическая технология, метод, компютерная графика.

DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF PROJECT COMPETENCE DRAWING TEACHERS

Abstract. This article provides reasonable information about the didactic possibilities of developing the project competence of future drawing teachers. It is written on the basis of the results of research conducted by scientists-teachers on the development of professional and project competence of future teachers

Keywords: didactic, designer, graphic, design, competence, concept, synthesis, motivational, cognitive, reflexive, pedagogical technology, *method, computer graphics.*

Kirish. Talabalarning loyihalash kompetentligini rivojlantirish tizimi ob'ektiv va sub'ektiv shart-sharoitlar, tashqi va ichki omillarga bog'liq. Har qanday pedagogik tizim tarkibida ikkita tushuncha aniq ko'rinadi: Didaktik vazifa va uni hal qilish texnologiyasi. Didaktik vazifa tuzilishida istalgan inson faoliyati sohasidagi kabi vaziyatlar (sharoitlar) va mavjud axborot (faoliyat mazmuni)ga asoslangan maqsadlar aks etadi [1].

Tahlil va natijalar. Chizmachilik fani o'qituvchisini tayyorlashning didaktik imkoniyatlarini o'rganish borasidagi tadqiqotimiz maqsadi texnik tayyorgarlik jarayonida o'quvchilar grafik faoliyatini tashkil etish uchun bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchilarning loyihalash kompetentligi mazmuni (tarkibiy qismlari) ko'rib chiqilgan axborotlar vositasida shakllantirish hisoblanadi.

Tadqiqotimizda o'quv materiallarining mazmuni talabalarni kasbiy- pedagogik faoliyatga tayyorlashning har bir bosqichida grafik va o'quv- konstruktorlik faoliyatini integrasiyalash yo'li bilan belgilanadi.

Bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchilarining loyihalash kompetentligini rivojlantirish jarayoni tizimli-faoliyatli yondashuv asosiga quriladi. Uning ijodiy faoliyati, ya'ni loyihalash faoliyatda ko'nikma va malakalaridan ijodkorona foydalanish tajribasida ixtirochilik sifatlarini o'rni juda beqiyos.

Konstruktorning faoliyati quyidagi bosqichlarga ajratilgan:

1. Obektni yaratish konsepsiyasi - loyihalashda konstruksiyalash bosqichi bo'lib, unda obektning dastlabki modeli aqliy yoki matn bilan, grafik vositalar yoki eksperimental tarzda amalga oshiriladi; buning natijasi texnik qurilmani konstruksiyalash va texnologik metod ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.

2. Konstruksiyalash – loyihalash bosqichi bo'lib, unda mazmunni ifodalash texnik buyum detallari bilan aniqlanadi. Konstruktorlik jarayonida konstruktor faqat aqliy faoliyatining samarasi bo'lgan, hali mavjud bo'lmagan narsani aks ettirishi kerak. Bu texnika sohasidagi ijodiy muhandislik vazifasidir.

Sintez – buyumni amalda qo'llash uchun tayyorlash texnologiyasi va texnik qurilmalarda konstuktorlik g'oyalarini ijodiy birlashtirishdir.

"Loyihalash" va "konstruksiyalash" atamalarini yoritishda, ularni birga ko'rib chiqilishi kerakligi va bir tushunchani boshqasidan ajratmaslik maqsadga muvofiq. Aslida "konstruksiyalash" atamasi qurish, "loyihalash" esa – loyiha, g'oyani yaratishni bildiradi, konstruksiyalash loyihalashni o'z ichiga oladi [2]. Konstruksiyalash faoliyatida texnik qurilmalarni yaratishda loyihaviy- konstruktorlik faoliyatni e'tiborga olish kerak.

Yuqoridagilarni tahlil qilib, loyihalash va konstruksiyalash bu ijodiy, murakkab va o'zaro bog'liq bo'lgan jarayon deb hisoblash mumkin. Loyihalash – bu muhandislik faoliyati ko'rinishi bo'lib, biror konstruksiyani tayyorlash uchun loyiha ishlab chiqish bilan bog'liq, konstruksiyalash esa – loyihalash bosqichi bo'lib, konstruksiya variantlarini yaratish, hisob-kitoblar, operasiyalarni bosqichma-bosqich bajarishni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar tahlili. D. K. Mamatov tomonidan chizmachilik fanini o'qitishda

o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishning ilmiy – metodik asoslari ishlab chiqilgan va amaliyot jarayoniga tadbiq etish yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Chizmachilik fani o‘qituvchisi shaxsini rivojlantirish jarayonini ta’minlovchi omillar yig‘indisi va shart-sharoitlari aniqlangan hamda mazmuni ochib berilgan [3]. Chizmachilik fani o‘qituvchilarini tayyorlashning nazariy va uslubiy jihatlari Sh. N. Muslimovning fundamental tadqiqotlarida o‘z aksini topgan [4].

Professor N. A. Muslimovning tadqiqot ishlarida bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy pedagogik sifatlarni shakllantirishning ilmiy-metodik asoslari tadqiq etilgan, shuningdek, mutaxassislarning yangi avlodini shakllantirish, ma’naviy-axloqiy jihatdan etuk, mustaqil dunyoqarashga ega, ijodiy fikrlovchi, umuminsoniy va milliy qadriyatlarga sadoqatli barkamol shaxsni tarbiyalab voyaga etkazish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan [5]. Pedagog olim Sh. S. Sharipov o‘quvchilar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta’minlashning nazariyasi va amaliyoti, o‘quvchilarning ixtirochilik hamda ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqqan [6].

Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchisining loyihalash kompetentligining quyidagi tarkibini aniqlash imkonini beradi:

a) motivasion-qadriyatiy komponent (shaxsning faoliyat ob’ekti sifatidagi o‘rnini va yo‘nalishini belgilovchi shaxsiy sifatlar;

b) kognitiv komponent (ongli faoliyatni ta’minlaydigan nazariy bilimlarning mavjudligi);

c) amaliy-faoliyatiy komponent (shaxs tomonidan o‘zlashtirilgan, amalda sinab ko‘rilgan bilim va ko‘nikmalar eng samarali deb hisoblanadi);

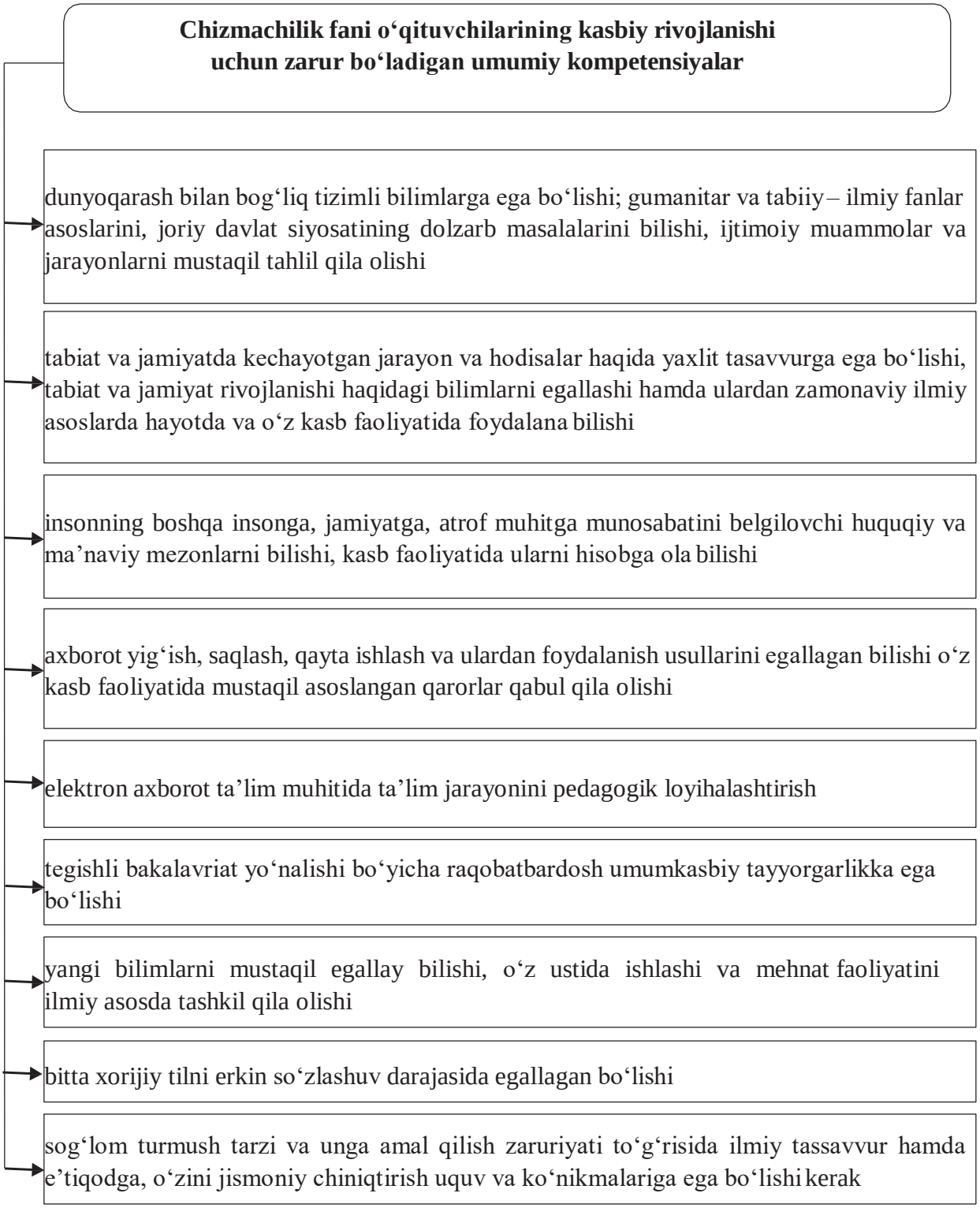
d) refleksiv-baholash komponent (shaxsning loyihalashaviy ishlarni amalga oshirishda konstruktorlik, loyihalash faoliyatida mustaqilligi, faolligi, ijodkorligi, kreativligi va o‘zini-o‘zi baholab borish).

Tadqiqot metodologiyasi. Bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining loyihalash kompetentligini rivojlantirish jarayonini tahlil qilish tadqiqot ishimizning asosini tashkil etadi. Yukoridagilardan kelib chikib, bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarini tayyorlashning sifat va samaradorligini oshirish uchun davlat ta’lim standartlari, o‘quv rejasi va dasturlarining tizimliligi hamda izchilligiga e’tibor karatishni tadqiqotimizning asosiy vazifalaridan biri deb belgiladik. Shunga ko‘ra, tadqiqotni olib borishda ilmiy izlanish ob’ekti sifatida tanlangan ta’lim yo‘nalishining umumiy mohiyatiga tayangan holda talabalarning loyihalash kompetentligini rivojlantirishda e’tibor qaratilishi zarur bo‘lgan jihatlar to‘g‘risidagi tasavvur oydinlashtirib olindi.

Chizmachilik fani umumiy o‘rta ta’lim maktablari, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalari uchun bakalavriat ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha pedagogik kadr tayyorlash jarayonida foydalaniladigan fanlar, pedagogik faoliyat vositalari, usullari, metodlari; O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi va tarmoq ilmiy-tadqiqot institutlarida hamda mustaqil tadqiqotchi sifatida ilmiy- pedagogik tadqiqot ishlari bilan shug‘ullanish; ommaviy axborot vositalari, davlat boshqaruvi organlari, boshqa davlat va nodavlat muassasalarida kasbiy faoliyat yuritish kabi kompleks masalalar majmuasini qamrab oladi [7].

Chizmachilik fanii yo‘nalishi bo‘yicha bakalavrlar kasbiy faoliyatining ob’ektlari:

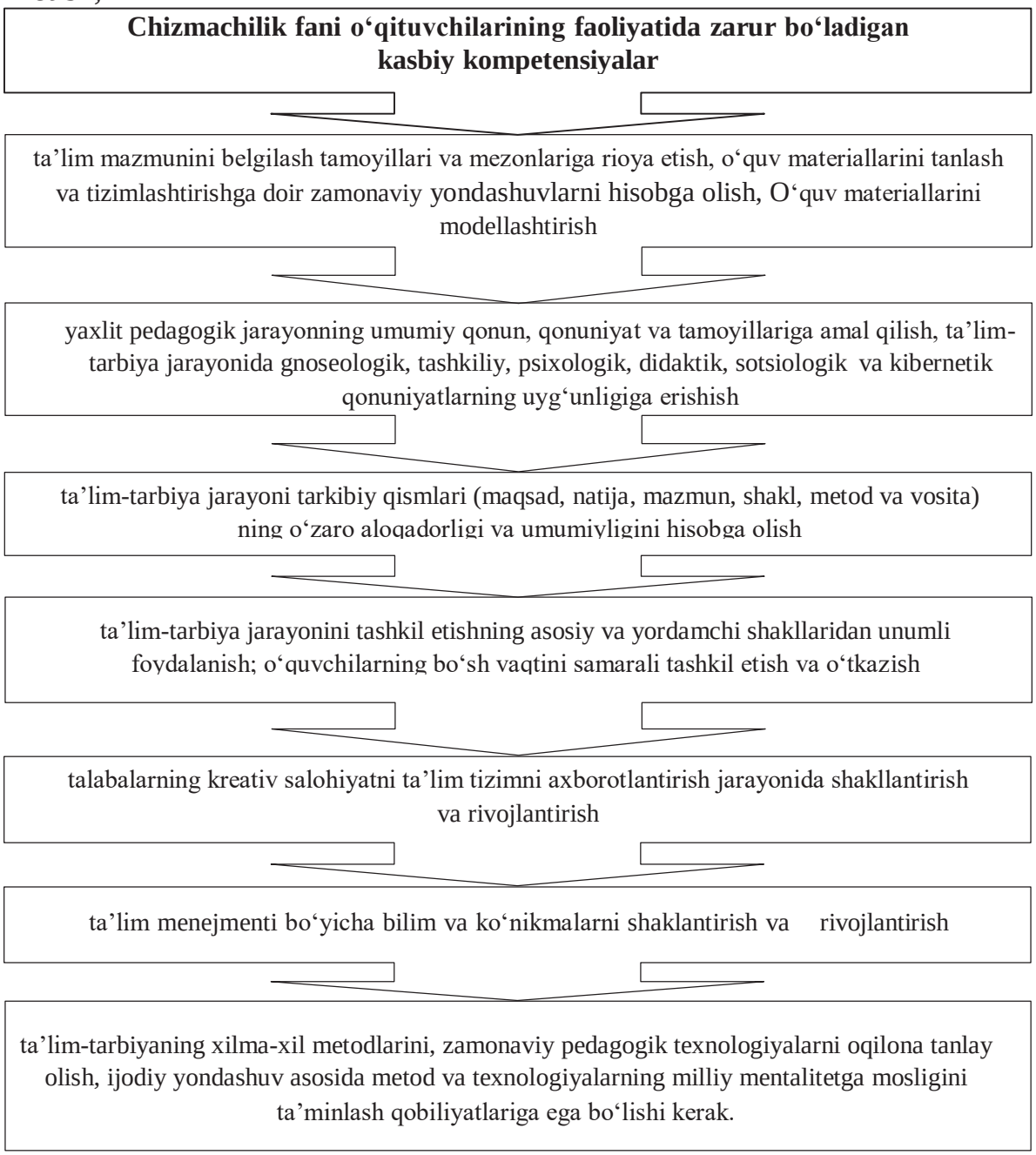
- ta’lim jarayoni; - o‘qitishning pedagogik texnologiyalari va metodlari;
- ta’limning nazariy masalalari; - o‘qitish metodikasi;
- loyihalashtirish asosida o‘quv jarayonini boshqarish texnologiyalari, ma’ruza, amaliy va
- laboratoriya mashg‘ulotlarini loyihalashtirish va tashkil etish jarayoni, shaxsiy

1-rasm.

1-rasmda Bo‘g‘usi chizmachilik fani o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishi uchun zarur bo‘ladigan umumiy kompetensiyalar keltirilgan.

va kasbiy axborot maydonini shakllantirish jarayoni, maktabdan tashqari ta’lim muassasalari ta’lim-tarbiya jarayoni; ta’lim sohasidagi muammolar va ularning echimlarini topishni tashkil etish jarayoni; ta’limni boshqarish va pedagogik jarayonni tashkil etish;

2-rasm.

2-rasmda Bo‘lg‘usi chizmachilik fani o‘qituvchilarining faoliyatida zarur bo‘ladigan kasbiy kompetensiyalar keltirilgan.

- mos ixtisoslik bo‘yicha ilmiy-tadqiqot jarayonlari, ma’naviy-ma’rifiy targ‘ibot ishlari jarayonlari.

Yo‘nalish bo‘yicha fan, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlari, kadrlar buyurtmachilari talablaridan kelib chiqqan holda bakalavrlarning kasbiy faoliyat sohalarida qo‘shimcha va o‘zgarishlar bo‘lishi mumkin.

Tadiqotlar va izlanishlar jarayonida bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining

kasbiy rivojlanishi uchun va kasbiy faoliyatida zarur bo‘ladigan kompetensiyalar aniqlandi. 1-rasmda bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishi uchun va 2-rasmda kasbiy faoliyatida zarur bo‘ladigan kompetensiyalar majmui keltirilgan.

Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha bakalavrlar kasbiy faoliyatlarining turlari: pedagogik; ilmiy-tadqiqot; ma’naviy-ma’rifiy; tashkiliy-boshqaruv; ishlab chiqarish faoliyati. Yo‘nalish bo‘yicha fan, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlari, kadrlar buyurtmachilari talablaridan kelib chiqqan holda bakalavrlarning kasbiy faoliyat sohalarida qo‘shimcha va o‘zgarishlar bo‘lishi mumkin.

Xulosa. Ta’lim yo‘nalishining yo‘nalishlari bo‘yicha tayyorlangan bakalavrlar kasbiy faoliyatlarining muayyan turlari ta’lim jarayonining ishtirokchilari bilan hamkorlikda oliy ta’lim muassasasi tomonidan aniqlanadi. Bo‘lg‘usi chizmachilik fani o‘qituvchisi loyihalash kompetentligining mazmuniy va faoliyatiy komponentlarini aniqlash uchun, birinchidan, biz konstruktorning faoliyatini tahlil qildik, bu esa yangi texnik jihozni loyihalash umumiy maqsadga erishishga qaratilganligini ko‘rsatib berdi. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun dizayner quyidagi vazifalarni ketma-ket bajarishi lozim. Masalan, loyihalashning texnik vazifasi, texnik taklif, texnik loyiha, ishchi loyiha (xomaki konstruktorlik hujjatlari)ni o‘z ichiga oladi. Ikkinchidan, faoliyatli yondashuvdan kelib chiqib, amaliy ko‘nikmalar uning nazariy bilimlarining ishlash shakli hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Щеглова Т. М. “Формирование проектной компетентности: сущность, структура, содержание”. Среднее профессиональное образование. – Москва, № 10. – С. 49-51.

2. Turayev X. A. “Bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining loyihalash kompetentligini rivojlantirishning grafikaviy asoslari”. Monografiya. – Toshkent: “LESSON PRESS”. 2021. – B. 5-7.

3. Mamatov D. K. “Chizmachilik fanini o‘qitishda o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari (kompyuter grafikasi vositasida). Diss. p.f.f.d. 2021. – B. 11-20.

4. Muslimov Sh. N. “Bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy grafik kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish”. Diss. p.f.f.d.

– Toshkent, 2021. – B. 67-72.

5. Muslimov N. A. “Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirish”. Monografiya. – Toshkent: “Fan”. 2004. – B. 126.

6. Sharipov Sh. S. “O‘quvchilar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta’minlashning nazariyasi va amaliyoti”. Diss. p.f.d. – Toshkent, 2012. – B. 264.

7. “5110800-Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi bakalavriat ta’lim yo‘nalishi malaka talablari”. – Toshkent: O‘zR OO‘MTV. № 418. 2020.